ISSN 2249-894X Impact Factor : 3.1402 (UIF) Volume - 5 | Issue - 3 | Dec - 2015

Review Of Research

"के.के.एम. महाविद्यालय, मानवत ग्रंथालय एक अभ्यास"

ज्योती शा. मगर
ग्रंथपाल, महिला कला महाविद्यालय, बीड.

ज्योती शा. मगर

सार :
संबंधित पेपर हा संशोधनात्मक स्वरुपाचा आहे यात के.के.एम. महाविद्यालय , मानवत येथील ग्रंथालयाचा याही महत्त्वपूर्ण बाबीवर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न केला आहे. आजच्या माहिती युगात संशोधन दृष्टीकोनात मोठया प्रमाणावर बदल होत आहेत बदलाचा स्विकार करुन मानवी जीवन मोठया प्रमाणावर बदलत आहे ग्रंथालय हे तर माहितीचे महाद्वार आहे. ग्रंथालयातील अद्ययावत बाबींची नोंद घेणे प्रत्येक ग्रंथपाल व ग्रंथपालनाचे अद्यकर्तव्य आहे याच अनुषंगाने प्रस्तूत पेपर तयार केला आहे.

मूळशब्द :- उद्दिष्ट्ये, महा, वैशिष्ट्ये, व्याख्या, सारणी क्र.५.१, सा.क्र. ८.१, सा.क्र.९.१

१) प्रस्तावना :-

उच्च शिक्षण देणारी संस्था म्हणून महाविद्यालयाकडे पाहिले जाते. या संस्थेच्या के.के.एम. महाविद्यालय, मानवत मंडळाची स्थापना सन १९७१ मध्ये झाली व सन १९७२ मध्ये संस्थेची स्थापना झालेली आहे. १९६८-६९ चा महात्मा गांधी जन्म शताब्दी

वर्षात नुतन महाविद्यालय सुरु होऊन कला वाणिज्य व विज्ञान या तिन्ही शाखेच्या पदवी पर्यंत शिक्षणाची मूहूर्तमेठ रोवण्यात आली त्याच प्रमाणे मानवत येथील दानशूर नागरीकांनी या भागाचे तडफदार नेते आ. स.गो.नखाते यांच्या प्रेरणेने एकत्र येऊन □त्रुवार कला, रतनलाल काबरा-विज्ञान व भागीरथी रामबगस मंत्री वाणिज्य महाविद्यालय मानवत (के.के.एम. महाविद्यालय, मानवत) येथे स्थापन केले अशा रितीने परभणी जिल्हयातील तालुका मानवत येथे पुर्व माध्यमिक ते महाविद्यालयीन शिक्षणाची सोय उपलब्ध झालेली आहे. या महाविद्यालयीन ग्रंथालयाने अदभूत ज्ञानाचे भांडारच उभे केले आहे. विद्यार्थी, अध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी आणि अनेक नविन लेखकांना वाचन साहित्य देवून मोलाचे सहकार्य गेल्या अनेक (४०) वर्षापासून केले आहे.

२. उद्दिष्ट्ये :-

१. कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालयातील ग्रंथालयाचा सविस्तर वृत्तांत घेणे.
२. या ग्रंथालयात दिल्या जाणाऱ्या सेवा व सुविधांचा आढावा घेणे.
३. ग्रंथालयातील वाचकांच्या समाधानकारक प्रतिक्रिया जाणून घेणे.

३.महाविद्यालयाची वैशिष्ट्ये :-

१. महाविद्यालयाचा परिसर २७ एकर आहे. (ग्रंथालय ३५०० चौ.फू.मी. आहे)
२. उपेक्षितांना शिक्षणाची सोय
३. उच्च शिक्षक व प्राध्यापक वर्ग
४. तीनही विद्याशाखा (कला, वाणिज्य व विज्ञान)
५. होतकरु विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन
६. समृध्द ग्रंथालय

७. खेळासाठी देशी / विदेशी क्रीडांगणे.

३.१ ग्रंथालयाच्या अर्थकरणाचे वेगवेगळे मार्ग :-

१.यु.जी.सी.
२. ग्रंथालय शुल्क
३.राज्यसरकार
४. विलंब शुल्क
५.रद्दी विक्री
६.संस्थेकडून

४.संशोधन पध्दती :-

"वर्णनात्मक संशोधन पध्दती कोणत्याही घटनेच्या समाजाच्या सामाजिक संस्थेच्या किंवा एखाद्या उपक्रमाच्या सद्यस्थितीचा सर्वकष अभ्यास करुन प्रगतीचा आढावा घेण्यात येतो व विश्लेषणात्मक वर्णन करण्यात येते अशा सर्व संशोधनास वर्णनात्मक संशोधन म्हणतात."

वर्णनात्मक पध्दतीत येणारी केस स्टडीचा उपयोग घेवून संबंधित संशोधनकार्य पूर्ण केले आहे.

४.१ केस स्टडी :-

"एखादी संस्था गट स्थानाचा सर्व बाजूनी अभ्यास करणे म्हणजे केस स्टडी होय.[५]

४.२ बोध-विचार :-

"संशोधन म्हणजे कोणत्याही ज्ञान शाखेत नवीन तत्वे शोधण्यासाठी आणि जूनी तत्त्वे किंवा टप्पे यांचे पुन: परिक्षण करण्यासाठी केलेला चिकित्सक अभ्यास होय."[२]

४.३ सर्वसाधारण संशोधनाची रचना (संशोधन प्रक्रिया) :-

Research process in flow chart[४]

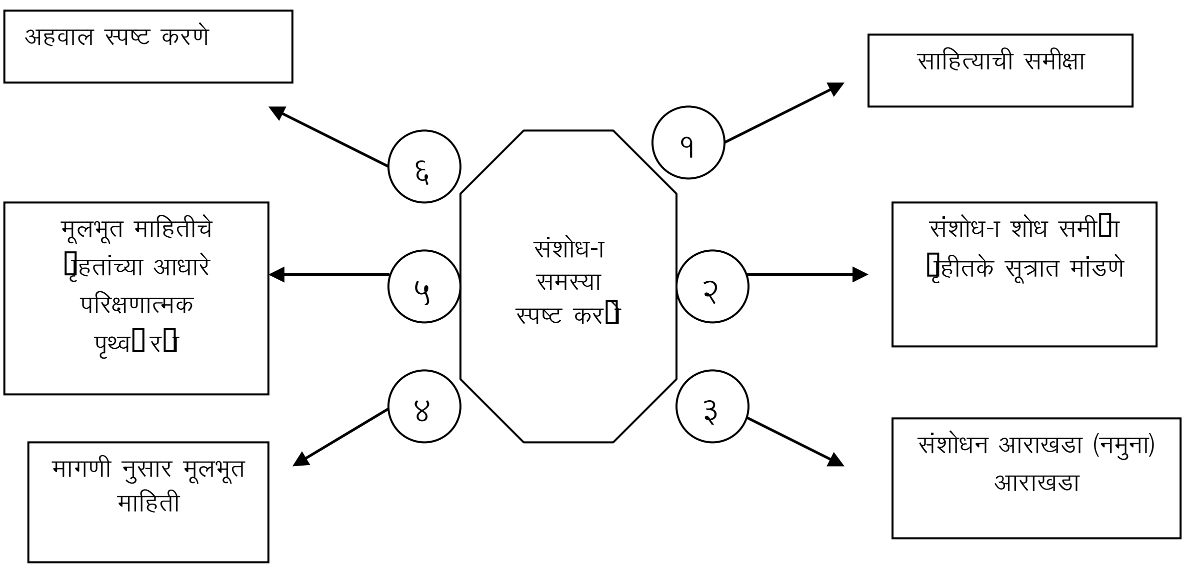

५.प्रस्तुत महाविद्यलाय ग्रंथालयाने मागील पाच वर्षात कोणत्या घटकावर किती खर्च केला याचे विवरण सारणी ५.१ मध्ये आहे.

सारणी क्र. ५.१
घटक निहाय ग्रंथालय खर्च

ग्रंथ	नियतकालिके	वर्तमानपत्रे	इमारत	फर्निचर	बांधणी	द्रक श्राव्य साधने	एकूण
५३३६४	५८२३	८५९२	०	०	३५२२	०	७१३०१
५४२५३	३८२९	१०८९३	०	०	८०१	०	६९७७६
५८३३६	७५८३	११३३६	०	०	५६८२	०	८२९३७
५१८१२	८१३१२	४०२६	०	०	५८९१	०	१४३०४१
६९८००	२९०५	६३६२	०	०	०	०	७९०६७
२८७५६५	**१०१४५२**	**४१२०९**	**०**	**०**	**१५८९६**	**०**	**४४६१२२**

६४.४५	२२.७४	९.२३	०	०	३.९६	०	१००

वरील सारणीचे अवलोकन केले असता प्रस्तूत ग्रंथालयाने मागील पाच वर्षात ग्रंथ, नियतकालिके, वर्तमानपत्रे आणि बांधणी वरती □र्च केल्याचे स्पष्ट होते. मात्र दृकश्राव्य इमारत आणि फर्निचरवर एक पैसाही खर्च केल्याचे दिसले नाही.

६.भाषानिहाय □ंथसं□ह :-

□ंथालयात उपलब्ध असलेल्या एकूण ग्रंथसंग्रह कोणकोणत्या भाषेत आहे हे जाणून घेण्याचे प्रयत्न केला असता या संबंधिच्या माहितीचे विश्लेषण समोर येते.

सार□ी □. ६.१
भाषानिहाय □ंथसं□ह

प्र□ार	मराठी	हिन्दी	इंग्रजी	उर्दू	एकूण
□मिक पुस्तके	१३०२२	८०९	४४६	०	१४२७७
संदर्भ □ंथ	६९७७	१६३९	१५०८	०	१०१२४
सर्वसाधार□ □ंथ	४६४१	३९१७	१९०३	३	१०४६४
एकूण	**२४६४०**	**६३६५**	**३८५७**	**३**	**३४८६५**

सारणीचे अवलोकन केले असता असे दिसून येते की, एकूण ग्रंथसंग्रहामध्ये मराठी भाषेतील ग्रंथाचा संग्रह सर्वात जास्त असून सर्वात □मी ऊर्दू भाषेतील ग्रंथसंग्रह असल्याचे स्पष्ट होते.

७.□ंथालयाचे एकूण सभासद

सार□ी □मां□ : ७.१

अ.क्र.	विद्यार्थी	शि□□-शिक्षकेत्तर कर्मचारी	एकू□ सभासद
१	१०७७	७५	११५२
२	९५५	७९	१०३४
३	९९९	८७	१०८६
४	१०८१	८५	११६६
५	१११७	८७	१२०४
एकूण	**५२२९**	**४१३**	**५६४२**

सारणी क्र. ७.१ चे अवलोकन केले असता मागील पाच वर्षातील ग्रंथालयाचे एकूण सभासद वरील प्रमाणे आहेत.

८.□ंथालयाच्या वाचन साहित्य सेवा :-

□ंथालय सेवेमध्ये देवा□-घेवाण, संदर्भ सेवा, वृत्तपत्र कात्रण सेवा, आंतर ग्रंथालयीन देवघेव, सूची सेवा / सार निर्देश सेवा इत्यादी सेवांचा समावेश होतो या सेवा बाबत वाचकांच्या प्रतिक्रिया जाणून घेतल्या असता सारणी क्रमांक ८.१ प्रमाणे वस्तूस्थिती दिसून आली.

वाचन साहित्य सेवा
सार□ी □. : ८.१

□ंथालय सेवा	प्राध्याप□		विद्यार्थी		एकूण		शेकडा प्रमाण	
	होय	नाही	होय	नाही	होय	नाही	होय	नाही
□ंथ देवाण घेवाण सेवा	१०	-	१४०	०	१५०	०	१००%	०%
संदर्भ सेवा	८	२	१००	४०	१०८	४२	७२%	२८%
□त्र□ सेवा	९	१	१२०	२०	१२९	२१	८६%	१४%
आंतर ग्रंथालयीन सेवा	१	९	२०	१२०	२१	१२९	१४%	८६%
सूची सेवा	०	१०	०	१४०	०	१५०	०%	१००%
सार / निर्देश सेवा	०	१०	०	१४०	०	१५०	०%	१००%

□.के. एम. महाविद्यालय मानवत येथील ग्रंथालयाच्या वाचन सेवा जाणून घेतली असता प्रश्नावलीवरुन असे निदर्शनास येते □ी, वाचकांची मागणी क्रमिक ग्रंथ आणि संदर्भ ग्रंथाबाबत जास्त आहे या शिवाय ते जास्त स्वरुपाची इतर मागणी करीत नाहीत ग्रंथालय सेवा असमाधानकारक आहे असे म्हणण्यापेक्षा एकूण वाचक वर्ग एकूण शैक्षणिक प्रणाली याबाबत असमाधानी आहे असे मत योग्य ठरले.

शेवटी हाच निष्कर्ष निघतो की, विद्यार्थीनी मागणी केली तर त्यावर ग्रंथालयीन (ग्रंथपाल) सेवा नक्कीच □ूप आनंदाने विचार □रेल पण विद्यार्थी मोठया प्रमाणावर जिज्ञासू राहीला नाही. वाचकांच्या मागणीची पूर्तता करण्याचा ग्रंथपाल प्रामाणिक प्रयत्न करेल व वाचकांचे समाधन करेल ग्रंथालयाचे ग्रंथपालाचे - □ंथपालनाचे हे अद्यकर्तव्य, संपत्ती आणि यश आहे.

९.१ ग्रंथालयाबाबत समाधनकारकता :-

ग्रंथालयाच्या वेगवेगळया बाबीबाबत जसे बैठक व्यवस्था, ग्रंथसंग्रह, ग्रंथालयाची वेळ, ग्रंथालय सेवा, नियम कर्मचाऱ्यांचे सहकार्य, नियमतकालिक संग्रह आणि ग्रंथालयाचे आधुनिकीकरण याबाबत समाधनकारकता प्रश्नावलीच्या सहाय्याने जाणून घेतली याचे विवरण सारणी क्र. : ९.१ मध्ये केले आहे.

ग्रंथालयाबाबत समाधनकारकता

सारणी क्र. ९.१

ग्रंथालय सेवा	प्राध्यापक		विद्यार्थी		एकूण		शेकडा प्रमाण	
	होय	नाही	होय	नाही	होय	नाही	होय	नाही
आसन व्यवस्था	१०	-	६०	८०	७०	८०	८६.६६%	३९.५३%
ग्रंथसंग्रह	१०	-	१२०	२०	१९०	२०	८०.६०%	१३.३३%
ग्रंथालय सेवा	१०	-	१०४	३६	११४	३६	७६%	२४%
ग्रंथालयीन वेळा	१०	-	९५	४५	१०५	४५	७०%	३०%
ग्रंथालयीन नियम	९	१	९८	४२	१०७	४३	७१.३३%	२८.६६%
फर्निचर	१०	-	११०	३०	१२०	३०	८०%	२०%
ग्रंथालय आधुनिकीकरण	२	८	१०५	३५	१०७	४३	७१.३३%	२८.६६%
ग्रंथालय कर्मचाऱ्याचे सहकार्य	१०	-	१२०	२०	१३०	२०	८६.६६%	१३.३३%
नियतकालिक विभाग	९	१	१२०	२०	१२९	२१	८६%	१४%

सारणी क्रमांक ९.१ असे दिसते की ग्रंथालय सेवा, ग्रंथालय वेळा, आणि फर्निचर याबाबत ग्रंथालय वाचक हा जास्त समाधानी आहे याऊलट फर्निचर, आधुनिकीकरण याबाबत वाचक असमाधानी आहेत. असे दिसते.

१०. निष्कर्ष :-

१.महाविद्यालय ग्रंथालयाची इमारत स्वतंत्र आहे.
२.ग्रंथालय इमारतीचा आकार ३५०० चौ.फू. असल्याचे स्पष्ट होते.
३.ग्रंथ साहित्यावर खर्च केला आहे परंतू दृकश्राव्य साधनावर खर्च जास्त प्रमाणात केला नाही.
४.मागील पाच वर्षात एकूण ग्रंथसंग्रहामध्ये मराठी भाषेतील ग्रंथाचा संग्रह सर्वात जास्त आहे ऊर्दू भाषेतील ग्रंथसंग्रह कमी असल्याचे (सारणी) वरुन स्पष्ट होते.
५.विद्यार्थी करीता ग्रंथ देवाण-घेवाण सेवा सतत वाढत गेल्याची स्पष्ट होते.

१०.१ शिफारशी / सूचना -

१.यू.जी.सी. ने सूचविलेल्या प्रमाणकानुसार ग्रंथालयातील फर्निचर असावयास हवे.
२.ग्रंथपडताळणी महाराष्ट्र शासनाच्या नियमाप्रमाणे होणे आवश्यक आहे.
३.माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती प्रस्फोटाच्या युगामध्ये संगणक सेवा तळागाळातील वाचकांना मिळाली पाहिजे.
४.ग्रंथेत्तर साहित्यावर खर्च होणे काळाची व माहिती युगाची गरज आहे ग्रंथेत्तर साहित्यावर आर्थिक न्याय होणे आवश्यक आहे.

➢ संदर्भ

१.आरबाड, मी.रा. (संपा) एक गाव एक अभ्यास: गोकुळवाडी, औरंगपुरा औरंगाबाद, १९८० प्र. १८.
२.बोधनकर, सुधिर समाजिक संशोधन पध्दती नागपूर : श्री. साई प्रकाशन, १९९७, प्र. ०७
३.मगर जे एस. कत्रुवार कला, रतनलाल काबरा विज्ञान आणि बी.आर. मंत्री वाणिज्य महाविद्यालय, मानवत ग्रंथालय एक अभ्यास अप्रकाशित साहित्य, य.च.म.मु., विद्यापीठ नाशिक,(प्रबंध)
4.Kothari, C.R. Research Methodology Methods and Techniques; Wiley Eastarh Limited, New Delhi, Bangolore, 1998, P. 16
5.Kullkarn, B.D. Research Methodology, Everest Publication, 1990. P. 13